ڤاڤا ئینۆڤا.. ڤاڤا ئازادی سترانی دۆستایەتی کورد و ئەمازیغ … نووسینی: ئەمین بۆتانی

گەورە هونەرمەندی کۆچکردوو ئیدیر:
کوردەکان لە عێراق وەك نەتەوە رووبەڕووی جینۆساید و پاکتاوی رەگەزیی بوونەوە

نووسینی: ئەمین بۆتانی

ماوەی چەند ساڵێك بەر لە ئێستا (ئێستاش بەردەوامم) سەرقاڵی گەڕان و سووڕان بووم بەدوای خوێندنەوە و ناسینی هونەر و کەلتووری گەلان، بۆ ئەوەی ئاگاداری مۆرك و جۆری ئافراندنی ئەوان بم و دواجار وەك گەنجینە و ئەزموونێکی مرۆڤایەتی سوودی لێ وەرگرین بۆ چاند و هونەری کوردستان، ناکرێ لە کەلتوور و هونەری گەلانی جیهان داب□ین، بەڵکو پێویستە ئێمەش رایەڵەی هونەر و ئافراندنی خۆمان بەوان بناسێنین و وەك پرۆژەیەکی هونەری و هاوبەشیی ژیاندۆستی پێشکەش بە کەلتووری مرۆڤایەتی بکەین. لەو ماوەیەدا و لە میانی گوێگرتنم لە شاکارە هونەریەکان و گەڕان لە ناو کەلتووری نەتەوەی ئەمازیغ، رێگام کەوتە بەر دەرگای هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغ (ئیدیر)؛ ئیدیر بەخۆی و گیتارەوە، ئیدیر بە هەناسە و کسپە گۆرانی دەچڕێ، بەڵام بە دەنگ و سەدای خۆی ئەو ناوە جۆش دەدا، لەگەڵ یەکەم دەنگهەڵبڕین خرۆشان بە هەوادارانی دەکەوێ، هەندێ جار روخساریان دەدرەوشێتەوە و هەندێ جاریش فرمێسك لە چاوانیان دادەبارێ.. ئیدیر بۆتە باڵیۆزی دۆز و حەسرەتی ئەمازیغەکان، بۆتە دەنگی نەتەوەیەکی ستەملێکراو، نەتەوەیەك خاوەنی رەسەنی باکووری ئەفریقیایە، کەچی ئەمڕۆ ناتوانێ بە زمانی خۆیشی بدوێ و دەربڕین لە بوونی خۆی بکا، ساڵانێکی دوور و درێژە بە دەست سیاسەتی تواندنەوە و ئاسیمیلەکردنەوە دەتلێتەوە.
بەداخەوە ئیدیر کۆچی دوایی کرد و ئیتر هونەری جوانی و بەرگریی و ژیان بە زمانی ئەمازیغی وەك جاران نابیستین، دەنگ و خەبات و تۆمارە دەوڵەمەندەکەی هەتا هەتایە دەمێنێ، بەڵام ئیدیر خۆی باری کرد.. من ئەوسا لە میانی خوێندنەوەی ئەزموونی ژیان و هونەری

ئیدیر و لە میانی بەرخودانی نەتەوەی ئەمازیغەکان، هاوبەشێکی نوێی
جەور و ستەمم ناسی لەتەك نەتەوەی کورد، تاقە گۆرانیەك منی زیاتر
بە کەلتووری ئەو نەتەوە خۆڕاگرە ناساند، گۆرانی (ڤاڤا ئینۆڤا) کە
ئیدیری هونەرمەند لە نێو گەوهەری کەلتوور و ئەفسانە دێرینەکانی
نەتەوەی ئەمازیغ پارزنیویەتی و زۆر داهێنەرانە هەڵێنجاندویەتی
چیرۆکەکەی بۆ سەدان ساڵ دەگەڕێتەوە و وەك گۆرانی تەمەنی 44 چل و
چوار ساڵە و یەکەم ئالبومی گۆرانی ئیدیرە کە لە ساڵی 1976
بڵاویکردۆتەوە، تێکستەکە لەلایەن شاعیری ئەمازیغی (محمد بن حمدوش)
دانراوە و ئیدیریش یارمەتی داوە، ئاوازی گۆرانیەکە هی ئیدیر
خۆیەتی، خاتوونە چکۆلەی ناو داستانە دێرینەکەی ئەمازیغ ناوی
(گریبا)یە و بە (ساندرێلای ئەمازیغ) ناودارە، گۆرانی ڤاڤا ئینۆڤا
بۆ بیست و چوار زمان وەرگێڕدراوە و بەوەی منەوە کە کردوومەتە
کوردی؛ جیاواز لەوان ئەوەی ئێمە گۆرانیشە (بە تێکست و ئاوازێکی
تەواو کوردی لەگەڵ هێشتنەوەی زاخاوە ئەمازیغیەکەی) دەبێتە بیست و
پێنجەمین زمان، ئەم گۆرانیەی ئیدیر گۆرانی هەرە دڵخوازی سەرجەم
نەتەوەی ئەمازیغە و لەسەر ئاستی میللی وەك زمانحاڵی دۆز و شوناسی
ئەمازیغیەکان وایە و ئەمازیغی نیە ئەم گۆرانیەی لەبەر نەبێ،
(ئینۆڤا)ی نابینا و کەنەفت لەو ئەفسانە کۆنەی ئەمازیغ ناوی باوکی
(گریبا)ی کچە چکۆلەیە، گریبا و چەند برایەکی بچکۆلانەی و باوکێکی
نابینا، لە ماڵێکی تاق و تەنیا لە نێو دارستانێکی چڕ و پڕ لە
وەیشوومە و ترس و لەرز، گریبا دەبوایە هەموو ڕۆژێ بۆ پەیداکردنی
خۆراك لە بەیانییەوە لە ماڵەوە دەربچێ و لە دارستانەکە شتێك
بهێنێتەوە، کێشەی گەورە ئەوە بوو، دڕندەیەکی ترسناك وەك دەعبا و
ئەژدیها هەمیشە وەك خێو بەدوای گریباوە بوو، ئەویش زوو بە زوو
خۆراکێکی لەو دارستانە پەیدا دەکرد و هەر ئەوەندەی دەزانی دڕندە
ڕاوی دەنێ، بەهەڵەداوان خۆی لە دەستی قوتار دەکرد و بە
پەلەپڕووزێ خۆی دەگەیاندەوە بەر دەرگای ماڵەوە، دەرگای ماڵەوە
قایم قایم کڵۆم دراوە؛ هەڵبەت لە ترسی دڕندە و دەعبا، ئینۆڤای
باوکی پێی گوتبوو هەر جارێك گەڕایتەوە بەر دەرگا؛ بۆ ئەوەی بزانم
تۆی؛ بازنەکانت بخرۆشێنە بۆ ئەوەی بزرینگێتەوە و بتناسمەوە،
نەوەك ڕۆژێك دەرگا بکەینەوە و تۆ نەبیت، ئینجا دڕندەکە تێمان
بەربێ و هەموومان بخوا.. لەو زستانە سارد و سڕەی دارستان، گریبا
هەموو ڕۆژێك ئەوە حاڵەکەی بوو، بە پەلە دەڕۆی بۆ دارستان و بە
پەلە خواردنی دەهێنا بۆ باوك و براکانی و بە پەلەك خۆی
دەگەیاندەوە بەردەرگا و بە پەلە خۆی دەکرد بە ژووردا، ترس و زوقم
و چاوەڕوانی و مەرگ و نامۆبوون.. گۆرانیەکەی ئیدیر (ڤاڤا ئینۆڤا)
لەم ئەفسانەیە هەڵێنجراوە، من هەمان ئەو ناوەرۆکەم وەك خۆم و

سەرلەنوێ و دوور لەوەی ئیدیر؛ تێکستەکەم نووسیوە، لە رۆژی 3/8/2016 لە نووسینی هۆنراوەکە بوومەوە؛ دواتر کارم لەسەر ئاوازەکە کرد، لەسەر هەمان ئاوازەکەی ئیدیر؛ بەڵام زۆر جیاواز و کوردانە ئاوازەکەم کورداند، هەتا ئەو رادەیەی لێی رازی بووم.

دوای ئەوە بەچەند مانگێك ویستم ئەو گۆرانیە بکەمە پرۆژەی گۆرانیەکی دۆستایەتی نێوان دوو نەتەوەی هاوبەشی هەمان ستەمی توانەوە و ژێردەستەیی، نێوان کورد و ئەمازیغ، هەڵبەت ئەو نەتەوەیەی خۆیان بە ئامۆزای کورد دادەنێن و دەڵێن رەچەڵکی ئێمەش وەك کورد بۆ ئیمپراتۆریەتی میدیا دەگەڕێتەوە، شانازی بەو هەستە هاوبەشەیان دەکەن لەگەڵ نەتەوەی کورد، نموونەی ئەو هەست و هاوهەڵوێستییەش (مەلیکە مەزان)ی شاعیر و نووسەری ئەمازیغییە کە زۆر شەیدای خەبات و تێکۆشانی کوردە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی؛ لەسەر ئەم هەڵوێستەی دەرهەق بە کورد خراوەتە زیندان و مەینەتی چەشتووە، خاتوو مەزان لە کاتی شەڕی تیرۆرستانی داعش سەردانی سەنگەرەکانی پێشمەرگەی کوردستانی کرد و جەنابی سەرۆك مەسعود بارزانیش بە رێزەوە پێشوازی لێکرد.

بۆ ئەوەی ئەم گۆرانیە وەك پرۆژەیەکی دۆستایەتی نێوان کورد و ئەمازیغ بە ئامانج بگات، هەڵە نەبم دوای ئەوە بە چەند مانگێك پەیوەندیم بە شڤان پەروەرەوە کرد و یەکترمان بینی، دوو جار بە دوور و درێژی تێکست و ئاوازەکەم بۆی باس کرد، بابەتەکەی بەلاوە گرنگ و باش بوو، ریکۆردی ئاوازەکەم بۆ کرد و پێشەکیەکم بە زمانی عەرەبییش بۆ نووسی و خوێندەوە (هەر چەندە ئەمازیغەکان وەك نەتەوە و زمان و کەلتوور هیچ پەیوەندییەکیان بە عەرەبەوە نیە بەڵام لەبەر ئەوەی ژێردەستەی عەرەب بوونە و سیاسەتی تەعریبیان لەدژدا پەیڕەو کراوە، ویستم بەچەند رستەیەك ئەو دۆستایەتیەمان راگەیەنم بۆ ئەوەی هەمووان لێی تێبگەن)، دواتر کاك شڤان پەروەر گوتی من خەریکی دەبم و هەر کاتێك لە رووی ئامادەکاری و ئارانجە و کارە هونەریەکانەوە بە کۆتا هات؛ یەکترە دەبینینەوە و ئەنجامی دەدەین، کاری دیکەشمان هەبوو بیکەین،، لەو رۆژەوە پرۆژەکە هەر ئاوەها مایەوە و هەردوولامان سەرقاڵ بووین، ئێستا نازانم بەرهەمەکە لای هونەرمەند شڤان بە کوێ گەیشتووە، حەتمەن دەبێ کاری باشی لەسەر کردبێ. بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ (3/5/2020) هەواڵی کۆچی دوایی هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغی (ئیدیر)م خوێندەوە و لە دڵەوە پێمناخۆش بوو هونەرمەندێکی لەم ئاستە سەر بنێتەوە و لە ئافراندن بکەوێ، رۆحی شاد بێ و دۆزی نەتەوەکەی بە ئازادی بگات و ئەمازیغیەکان سەرفراز بن کە ئیدیر ساڵانێکی درێژ گۆرانی بۆ گوتن و بۆ هەستی جوانی و خەونی مرۆڤەکان و بەرخودان و ژیاندۆستی

گۆرانی چڕی. بەهۆی ئەم کۆچە ناوەختەی ئیدیر نەبوایە هەرگیز بیرم نەدەکردەوە ئەم بابەتە بنووسم، بەڵام نرخ و بەهای هونەر و قەدر و حورمەتی تێکۆشەرانی هونەر و کەلتوور سەر بە هەر نەتەوەیەك بن ئەرکێکی هاوبەشی هەمووانە قسەی لەبارەوە بکەن و وەك ئەزموونێکی جوان و خاڵێکی رۆشنی کەلتووری مرۆڤایەتی شانازی پێوە بکەن، هەر بۆیەش ویستم (شڤان پەروەر)ی کورد و (ئیدیر)ی ئەمازیغی لە کارێکی هاوبەشی هونەریدا بەیەك بگەیەنم کە هەردووکیان دەنگ و هاواری ئازادین و نزیکەی نیو سەدەیە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی نەتەوەکەیان خەباتیان کردووە و ماندوو بوون، بەداخەوەم (لەبەر هەر هۆکارێك) دەرفەتی ئەوە نەڕەخسا بە ئیدیر رابگەیەنم کە کوردێك بە تەمایە ئەو گۆرانیەی تۆ و هاواری گریباکەی نێو دارستانەکانی ئەمازیغستان بگەیەنێتە دەرگا و پەنجەرە هەمیشە کراوەکانی کوردستان. ئەمەیە هێزی هونەر کە دۆستایەتی و خۆشەویستی و تەبایی و جوانی دەگەیەنێتە دوورترین شوێن و کاتەکان،، کە تۆ هەبوویت،، بێگومان خەڵکی دی هەیە گوێیان لە بوونی تۆ دەبێ، تۆ قسەی خۆتت کرد،، سەدا و زایەڵە و دەنگدانەوەکانت هەمیشە لە سارا بیکۆتاکانی ئەفریقیا و شاخ و داخە سەرکەشەکانی ئەتلەس و ئۆراس و بابۆر هەتا دەگاتە زاگرۆسی میدیا شەپۆل دەدا و نابڕیتەوە.

(ڤاڤا ئینۆڤا..

ڤاڤا ئازادی)

تێکست و کوردانندنی ئاواز: ئەمین بۆتانی

پرۆژەیەك بۆ سترانێکی دۆستایەتی نێوان کورد و ئەمازیغ

بەرهەم لای هونەرمەندی کورد (شڤان پەروەر)ە

…

هێ ڤا سەقەمێ لپەی منە

زوو دەری ڤەکە ڤاڤا ئینۆڤا ئا ڤاڤا ئینۆڤا

لناڤ دارستانا ستەمێ

ئازادی تونە ڤاڤا ئینۆڤا ئا ڤاڤا ئینۆڤا

لێ لێ لێ لێ

لێ لێ لێ لێ

ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن

لێ لێ لێ لێ

ستەما کۆلەداران

سێ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن

…

لبەر دەرێ سەرفرازیێ

ڤاڤا ئینۆڤا سڕێ ئەم برن

نە ژیان نە ئازادی هات
سال زەمان دەربازبوون ئەم ل ڤرن
لێ لێ لێ لێ لێ
لێ لێ لێ لێ لێ
ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سێ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
…
هێ دنیا گریبا دگری
چما نابهیزی دەنگێ بازنا
دەرێ وژدانا خوە ڤەکە
دل زاف تژەیە ژگلی و گازنا
لێ لێ لێ لێ لێ
لێ لێ لێ لێ لێ
ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سێ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
… … …
https://www.youtube.com/watch?v=Z_WEEh3I5OY
هونەرمەند ئیدیر لە چەند دێرێکدا:
ناوی راستەقینەی خۆی (حەمید شریات)ە لە ساڵی 1949 لە گوندی ئایت لحسێن لەدایکبووە لەشاری تیزی ئۆزۆی جەزائیر، دایکی ناوی ناوە (ئیدیر) وەك سیمبول لە کەلتووری ئەمازیغیەکان بۆ چاوەزار و تووشنەبوون بە کارەسات و بەڵا، لەناو کوردیش هەمان کەلتووری ناونان هەیە بۆ مانەوەی منداڵی نێرینە؛ لەناو کوردانی ئێزدی ناوی (کرێت و کورتان و…هتد)هەیە بۆ ئەوەی بمێننەوە و لەوچاوی پیس بەدوور بن.
ئەندازیاری جیۆلۆجیا بووە و لە بواری پترۆڵ کاری کردووە لە بیابانەکانی جەزائیر.
وەك باڵیۆزی هونەر و گۆرانی و شوناس و کەلتووری ئەمازیغیەکان ناسراوە لەسرانسەر ئەو وڵاتانەی باکووری ئەفریقیا کە نەتەوەی ئەمازیغی لێ دەژی، هەڵبەت لە وڵاتانی مۆریتانیا و مەغریب و جەزائیر و توونس و لیبیا و هەتا دەگاتە مسر رێژەی ئەمازیغەکان 90% و عەرەبەکان تەنیا کەمتریشن لە رێژەی 10% ئەو وڵاتانە، بەڵام لەگەڵ هاتنی موسوڵمانەکان بۆ باکووری ئەفریقیا بەرەبەرە

ئەمازیغەکان وەك بوون و کەلتوور و ناسنامەی نەتەوایەتی توێنرانەوە و بەشێویەکی زۆرەملێ مۆرکی عەرەبییان بەسەردا سەپێنرا، لەوبارەوە هونەرمەند ئیدیر دەڵێ: ئێمەی ئەمازیغ لە باکووری ئەفریقیا کێشەی شوناسمان هەیە و هەوڵ دەدەین لە ڕێگەی سیاسیانە و ئاشتیانە و زانایانە و دانایانە چارەسەری دۆخی نەتەوایەتی خۆمان بکەین،، هەروەها لە شوێنێك کە پێی دەڵێن بۆچی بە عەرەبی قسە ناکەی؟ ئەو دەڵێ من ئەمازیغیم و هیچ پەیوەندییەکم بەعەرەبەوە نیە، من سەر بە نەتەوەیەکی جیاوازم. هونەرمەند لەبارەی ئەو جەور و ستەمەی بەسەر نەتەوەکاندا هاتووە؛ بەراورد لە نێوان کورد و ئەمازیغدا دەکات و سەبارەت بە چەوساندنەوە و پاکتاوی رەگەزیی دژ بە کوردەکان دەڵێ" بارودۆخی ئێمەی ئەمازیغ تۆزێك لەوەی کوردەکان باشتر بوو، چونکە کوردەکان لە عێراق دووچاری جینۆساید و ریشەکێشکردن بوونەوە.

هونەرمەند ئیدیر لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردوو رووی لە فەرەنسا کردووە و لەو کاتەوە لە پاریس دەژیا.

تا ئێستا چەندین و بەرهەم و ئالبومی گۆرانی هەیە بە زمانی ئەمازیغی.

ئەو وەك هونەرمەند و کەسایەتیەکی هونەری یەکێکە لەوانەی بەهێزەوە لەپێناو ئاشتیدا تێدەکۆشا و زۆر بە پەرۆشەوە پاڵپشتیی ئەو هەوڵ و خۆپێشاندان و کۆڕ و کۆبوونەوە جەماوەری و هونەریانە بوو وەك لایەنگرێکی دۆزی رەوای مرۆڤایەتی.

بەداخەوە ئەم هونەرمەندە مەزنە دوای ساڵانێکی زۆر لەگەڵ نەخۆشی، کاتژمێر نۆ و نیوی ئێوارەی ڕۆژی شەممە 2/5/2020 لە نەخۆشخانەی (بیشا سان کلوود بۆرنار) لە پاریسی پایتەخت کۆچی دوایی کرد.